

debitus operandi modus, tam respectu sui quam in ordine ad alios, verisimile est omnes virtutes habere suas opportunitates, in quibus exercendae sunt ex propria obligatione, quam nec liberalitas, nec quaelibet alia virtus excludit.

13. Alius sensus illius distinctionis esse potest, actum virtutis posse considerari vel materialiter, ut est, verbi gratia, comedere, vel abstinere; vel formaliter, ut in tali actu consideratur medium. D. Thomas ergo hoc posteriori modo loquitur de his actibus cum dicit cadere sub legem naturae: nam haec respicit honestatem. In quo etiam est considerandum, duobus modis contingere in aliquo actu esse medium virtutis: uno modo ex re ipsa, quia comparando talem materiam ad talem personam cum talibus circumstantiis, in ea invenitur medium virtutis ex sola ratione, et discursu naturali: et tunc clarum est naturalem legem ibi obligare. Alio vero modo contingit medium virtutis constitui in aliqua materia ex sola lege positiva, ut in jejunio, vel in justo rei pretio, et tunc difficultas est an ibi habeat locum lex naturae: nam D. Thomas indifferenter et generaliter loqui videtur, et ita etiam videtur a Cajetano et aliis intelligi. In contrarium vero est, quia hoc modo, vel tollitur obligatio legis positivae, vel multiplicatur circa idem obligationes. Sed hoc dicam commodius explicando effectus legis naturalis. Nunc solum assero intervenire quidem ibi legem naturalem, non tam ut per se obligantem, quam ut dantem efficaciam legi positivae.

14. Quartum argumentum postulabat gravem difficultatem de distinctione inter jus naturale et jus gentium, quae declarari non potest non declarato utroque extremo, et ideo reservamus illam in ultimam partem hujus libri, ubi post consummatam tractationem de jure naturali secundum se, aliquid dicemus de jure gentium, et tunc commodius dicetur quomodo inter se distinguantur.

CAPUT VIII.

AN LEX NATURALIS UNA SIT.

1. Tria possunt in praesenti requiri. Primum, an in uno homine una sit: secundum, an in omnibus hominibus et ubique una sit: tertium, an in omnibus temporibus et in omni statu humanae naturae una etiam sit. Prius vero quam respondeam ad singula, adverto, quod supra notavi, legem hanc naturalem posse su-

mi vel in ordine ad puram naturam, vel in ordine ad gratiam, quatenus suam etiam naturam habet. In hoc ergo sensu manifestum est legem naturalem esse duplicem: aliam humanitatis (ut sic dicam), aliam gratiae: sunt enim diversorum ordinum, et ad fines valde distinctos ordinantur: unde una istarum legum humanae naturae pure connaturalis est: altera simpliciter supernaturalis: et hanc distinctionem aperte docuit Cajetanus 1. 2, q. 100, art. 1, et sumitur ex D. Thoma ibi, et clarius art. 3. Igitur de utroque illorum membrorum possunt illa tria investigari: imo, omnia quae de lege naturali dicuntur possunt cum proportionem ad utramque applicari. Nos autem, quasi gratia exempli, fere semper loquimur de lege omnino naturali, tum quia est notior, tum quia frequentius ita loquuntur auctores.

2. *In unoquoque homine plura esse praecepta naturalia, ex omnibus tamen unam legem componi.* — Ad primum ergo quaesitum dicendum est in unoquoque homine plura esse naturalia praecepta; ex omnibus vero componi unum jus naturale. Ita rem hanc explicat D. Thomas citatis locis, Soto et alii: et sumitur ex lib. 1, ff. de Justit. et jure, ibi, *Hoc jus collectum est ex naturalibus praeceptis*: ratio autem unitatis, praeter communem modum loquendi, fundatur a D. Thoma in reductione omnium praeceptorum naturalium ad unum primum principium, in quo illa praecepta quasi uniantur: ubi enim est unio, est aliqua unitas. Atque huc spectat sententia Basilii in regula, fusius disp. reg. 1, dicentis esse ordinem in divinis mandatis; unum esse primum, quod est dilectionis Dei: aliud secundum, dilectionis proximi, ut dicitur Matth. 22, ad quae duo tanquam ad prima principia caetera reducuntur, ut etiam Paulus significavit Rom. 13. Addi denique potest omnia naturalia praecepta uniri in uno fine, et in uno etiam auctore, seu legislatore, et in uno modo vel vitandi malum, quia malum est, vel praecipendi bonum, quia honestum ac necessarium est: haec ergo sufficiunt ad moralem unitatem.

3. Ut autem multitudo praeceptorum ad aliquem ordinem redigatur, distinguere possunt in varia capita, vel ex parte personarum ad quas ordinantur quasi objective; et sic quaedam praecepta versantur circa Deum, quaedam circa proximum, quaedam circa ipsummet hominem. Possunt etiam distinguere per virtutes: nam quaedam sunt praecepta justitiae, alia charitatis, seu amoris naturalis, etc. Item distinguere possunt per ordinem ad

ad intellectum, et sic distinguuntur a divo Thoma, Cajetano et aliis naturalia praecepta, sicut distinguuntur a philosophis propositiones necessariae: nam quaedam sunt per se notae, et in se, et respectu omnium hominum, ut sunt universalissima praecepta: aliae sunt in se per se notae, ac immediate, non tamen quoad nos, quamvis respectu sapientum possint esse tales, ut sunt aliqua praecepta singularum virtutum, et praecepta Decalogi: aliae vero sunt quae indigent discursu, inter quas est etiam latitudo: nam quaedam facile, aliae difficile cognoscuntur. Quae distinctio confert ad cognoscendam ignorantiam legis naturalis, de qua statim dicemus.

4. Ultimo reducit D. Thomas, in d. art. 2, q. 94, quem Cajetanus et alii imitantur, varietatem hanc praeceptorum naturalium ad varias hominis inclinationes naturales: est enim homo individuum quoddam ens, et ut sic inclinatur ad conservandum suum esse, ad suam commoditatem: est etiam ens corruptibile, seu mortale, et ut sic inclinatur ad conservationem speciei, et ad actiones propter illam necessarias: tandem rationalis est, et ut sic capax immortalitatis, et spiritualium perfectionum, et communicationis cum Deo, ac societatis cum rationalibus creaturis. Lex ergo naturalis perficit hominem secundum omnem inclinationem suam, et ut sic continet varia praecepta; temperantiae vel fortitudinis secundum primam inclinationem: castitatis et prudentiae quoad secundam: religionis, justitiae, etc., quoad tertiam: nam haec omnes propensiones in homine spectandae sunt, quatenus aliquo modo determinatae et elevatae per gradum rationalem: nam si considerentur ut mere sunt naturales, vel animales, potius frangendae sunt ad virtutem assequendam, ut dixit Aristoteles, 2 Ethic., cap. 9, et optime Chrysostomus, hom. 13 ad populum, versus finem; tamen ut regulabiles per rectam rationem, singulis respondent propria et accommodata praecepta.

5. *Legem naturalem esse unam in omnibus hominibus.* — *Objectio.* — *Solutio.* — Secundo, dicendum est hanc legem naturalem esse unam in omnibus hominibus, et ubique. Ita Aristoteles 5 Ethic., capite 7; Cicero, cujus egregia verba in superioribus allata sunt, et refert Lactantius, libro 2 Institutionum, cap. 7, et lib. 5, cap. 8; divus Thomas, q. 94, art. 4, et ibi omnes: ratio est, quia haec lex est veluti proprietas consequens, non rationem propriam alicujus individui, sed specificam naturam,

quae eadem est in omnibus. Item synderesis eadem est in omnibus hominibus, et per se loquendo esse posset eadem cognitio conclusionum; ergo et eadem lex naturae. Hic vero occurrebat objectio, quia diversae nationes usae sunt legibus contrariis naturalibus praeceptis; ergo non est eadem lex naturae in omnibus. Antecedens constat ex Hieronymo, lib. 2 contra Jovin.; et Theodoro, lib. 9 Curat.; D. Thoma, q. 94, art. 4, ubi ex Julio Caesare, lib. 6 de Bello gallic., refert apud Germanos olim furtum non fuisse reputatum iniquum. Et de Lacedaemonibus idem refert Castro ex Plutarcho, lib. 2 de Lege poenal., cap. 14. Adulteria etiam a Lycurgo probata fuisse refert Plutarchus in vita illius. Respondeo breviter ex D. Thoma supra, hanc legem quoad substantiam in omnibus hominibus esse unam: quoad notitiam vero non esse integram, ut sic dicam, in omnibus.

6. Declaro breviter: nam supra dixi hanc legem posse considerari in actu primo, et ut sic esse ipsum intellectuale lumen; hoc ergo modo constat esse in omnibus eandem. Potest ulterius esse in actu secundo, id est, in actuali cognitione et judicio, vel etiam in proximo habitu jam comparato per actum: atque hoc modo est ex parte in omnibus, qui ratione uti possunt: nam saltem quoad prima et universalissima principia ignorari non potest, quia sunt ex terminis notissima, et adeo conformia, et quasi adaequata naturali inclinationi rationis et voluntatis, ut tergiversari non possit: et hoc modo dixit D. Thomas supra, art. 6, legem naturalem non posse aboleri a cordibus hominum, saltem quoad haec principia. Quo modo aliqui intelligunt Aristotelem 3 Ethic., cap. 1, dicentem merito quemlibet reprehendi propter ignorantiam universalem. Quoad alia vero particularia praecepta ignorari potest: qua ignorantia supposita, potuerunt aliquae gentes introducere leges contrarias juri naturae: nunquam tamen ab illis habitae sunt ut naturales leges, sed ut humanae positivae.

7. *An ignorantia naturalium praeceptorum possit esse invincibilis.* — *Opinio negans.* — *Sententia auctoris.* — Hic vero occurrebat quaestio, an haec ignorantia naturalium praeceptorum possit esse invincibilis. Castro supra significat non posse, et fuit aliquorum theologorum opinio, ut videre licet in Alense, 2 p., q. 153, art. 3, et Durando in 3, distinct. 25, q. 1, et inclinant etiam aliqui juristae, ut patet ex Gratiano post cap. *Turbatur*, 1, q. 4, et Glössa in cap. ult. de Consuetud. Sed quia

hæc res latius tractari solet in materia de Peccatis 1. 2, q. 76, mea sententia breviter est prima principia ignorari non posse ullo modo, nedum invincibiliter: præcepta vero particularia quæ vel per se nota sunt, vel facillime ex per se notis colliguntur, ignorari quidem posse, non tamen sine culpa saltem per longum tempus, quia et facillima diligentia cognosci possunt, et natura ipsa et conscientia ita pulsant in actibus eorum, ut non permittat inculpabiliter ignorari, et hujusmodi sunt præcepta Decalogi, ac similia: et hoc satis significavit Paulus ad Rom. 2, nam de transgressionibus horum præceptorum loquebatur, quando de gentibus dicebat datas esse in reprobis sensum propter peccata sua. Et idem sumitur ex cap. *Flagitia*, 32, q. 7. Alia vero præcepta, quæ majori indigent discursu, ignorari possunt invincibiliter, præsertim a plebe, juxta cap. *Objiciuntur*, 1, q. 4, et ratio per se facilis est. Videatur Corduba, lib. 4 Quæstion., q. 4, et Soto, 1 de Justit., q. 4, art. 4.

8. *Legem naturalem esse unam in omni tempore ac statu humanæ naturæ.* — Ultimo dicendum est hanc legem naturalem etiam esse unam in omni tempore et statu humanæ naturæ. Ita etiam docuit Aristoteles supra dicens, *ubique et semper*, et Cicero, 3 de Repub., et apud Lactantium, lib. de vero Cultu, cap. 8, dicentem, *omni tempore omnes gentes*, etc. Ratio vero est eadem, quia hæc lex non sequitur ex aliquo statu hujus naturæ, sed ex ipsa natura secundum se. Sunt autem qui dicant, licet hoc sit verum quoad universalia principia hujus legis, tamen quoad conclusiones non ita esse: sed distinguendum esse duplicem statum hujus naturæ, scilicet, vel integræ, vel corruptæ, et illis tribuendum esse diversum naturale jus: nam in natura integra jus naturale petebat, verbi gratia, libertatem omnium hominum, et dominia communia et similia: in natura vero corrupta petit servitutes, rerum divisionem, etc., ut sumitur ex l. *Manumissiones*, ff. de Justit. et jure, et § *Jus autem* Instit. de Jure naturali.

Distinctio vero necessaria non est. Primo, quia illa exempla quæ asseruntur, et si qua sunt similia, non pertinent ad naturale jus proprium et positivum, sed ad jus gentium, ut infra latius explicabo: unde propria præcepta naturalia, regulariter saltem loquendo, communia sunt utrique statui. Secundo, quia aliud est loqui de existentia præceptorum (ut sic dicam) aliud de actuali obligatione, seu exercitio eorum. Quamvis ergo status postu-

lare possit usum unius præcepti et non alterius, nihilominus jus naturæ semper idem est et eadem complectitur præcepta, quia vel sunt principia, vel conclusiones necessario elicite; ergo habent necessitatem quæ in nullo statu deficit. Declaratur tandem, quia vel in lege naturæ considerantur præcepta negativa vel affirmativa. Negativa necesse est eadem semper esse et fuisse in omni statu, quia prohibent actiones intrinsece malas, quæ proinde in omni statu malæ sunt: obligant etiam pro semper, et ideo in omni etiam statu obligant, si materia illorum occurrat. Præcepta autem affirmativa, cum etiam præcipiant res per se honestas, semper etiam eadem honestatem habent: tamen, quia non obligant pro semper, fieri potest ut in uno statu occurrant occasiones exequendi quædam præcepta, in alio vero aliæ: quod non satis est ut lex dicatur esse diversa: nam etiam in statu naturæ corruptæ aliud est tempus pacis, aliud belli, in quibus diversa præcepta servanda sunt; et ars medicinæ est eadem, quamvis alia præcipiat tempore sanitatis faciendæ, alia tempore ægritudinis: sic ergo semper idem est naturale jus.

CAPUT IX.

UTRUM LEX NATURALIS OBLIGET IN CONSCIENTIA.

1. Explicuimus hactenus naturam et causas, seu materiam legis naturalis; sequitur dicendum de effectibus ejus, inter quos potissimus est obligatio, vel fere unicus; nam si quos alios habet, ad hunc reducuntur: igitur de hac obligatione et modo ejus dicendum est.

2. *Resolutio.*—*Legem naturalem obligare in conscientia.*—Et primo statuendum est legem naturalem obligare in conscientia. Hoc est certum de fide, ut sentiunt theologii et sumitur ex illo Pauli Rom. 2: *Quicumque sine lege (utique scripta) peccaverunt, sine lege peribunt*, scilicet, quia naturalem legem violarunt, de qua subjungit: *Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt*, etc. *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum*: ratio vero imprimis est, quia lex naturalis est lex Dei, ut ostensum est. Secundo, quia est proxima regula honestatis moralis; unde malitia moralis per oppositionem ad hanc legem insurgere solet, et ita definitur, peccatum esse actum contra legem Dei; quod, licet Augustinus et D. Thomas explicent de lege æterna, tamen in materia legis naturalis in tantum aliquid est contra legem æternam, in quantum

est contra rationem ut idem D. Thomas sensit 1. 2, quæst. 71, art. 6, ad 4 et 5. Quia, ut supra dixi, lex æterna quoad nos non est proxima regula, nisi quatenus explicatur per legem naturalem. Atque hinc fit ut hæc lex in sua latitudine obligare possit tam sub culpa mortali quam sub culpa veniali, ut aperte sumitur ex citato loco Pauli, et facile potest inductione ostendi: ratio vero est, quia materia hujus legis sæpe est valde gravis et necessaria ad charitatem Dei vel proximi servandam, atque adeo ad felicitatem humanam consequendam. Quando autem præcepta hujus juris uno vel alio modo obligent, non spectat ad hunc locum, sed in materia de Peccatis declaratur quomodo veniale vel mortale peccatum ex natura rei distinguantur, et infra tractantes de lege humana aliquid attingemus.

3. Contra hanc autem veritatem potest objici primo, quia lex naturalis est dictamen rationis naturalis; sed ratio naturalis non cognoscit æternam pœnam; ergo nec lex naturalis potest obligare sub reatu pœnæ æternæ; ergo nec sub culpa mortali. Posterior consequentia patet, quia culpa mortalis est quæ reatum pœnæ æternæ inducit. Prior vero probatur, quia non potest lex obligare ad pœnam quam non potest manifestare nec inferre. Propter hoc Gerson, in 3 part., tract. de Vit. spirit., lect. 4, Alphab. 62, lit. G, videtur negare legem naturalem, ut talis est, posse obligare ad culpam præcipue mortalem. Sed de hujus auctoris sententia et sensu dicemus latius lib. seq., cap. 18. Nunc solum dicimus negari non posse, secundum fidem, quin transgressio legis naturalis sufficiat ad æternam damnationem, etiamsi omnis supernaturalis lex ignoretur. Hoc enim convineunt testimonium Pauli et rationes adductæ: nec obstat objectio, quia lex naturalis, licet in nobis sit ipsa ratio, tamen in Deo est ratio, aut voluntas divina, et ideo satis est quod Deus ipse cognoscat pœnam debitam transgressoribus talis legis: nam, ad incurrendum reatum alicujus pœnæ, non est necessarium ut ipse subditus et transgressor legis cognoscat pœnam debitam suæ transgressioni; sed satis est ut faciat actum dignum tali pœna, ut ipsemet Gerson fatetur ibidem, lect. 2.

4. Secundo objici potest quia lex naturalis non facit obligationem, sed supponit: ergo obligatio non est effectus ejus. Antecedens patet: nam hæc lex prohibet aliquid, quia malum est; ergo ante illam est obligatio vitandi tale malum. Et idem est cum proportione de

imperio et præcepto faciendi bonum, quia bonum est. Ad hoc vero ex parte responsum est supra, et iterum occurreret inferius, et ideo nunc breviter dico objectionem illam probare assertionem: nam, si lex hæc prohibet aliquid quia malum, propriam et specialem necessitatem inducit vitandi illud, quia hoc intrinsecum est prohibitioni. Simul autem probat, aliquid hanc legem supponere, quod pertinet ad intrinsecum debitum naturæ, quia unaquæque res quodammodo sibi debet ut nihil faciat suæ naturæ dissidentem. Ultra hoc vero debitum addit lex specialem obligationem moralem, et hanc dicimus esse effectum hujus legis, quæ a jurisperitis solet vocari obligatio naturalis, non quia moralis non sit, sed ut distinguant illam a civili: unde etiam fatentur esse obligationem in conscientia, et ita illam appellant, ut videre licet in Glossa, l. *Ex hoc jure*, verbo *Obligationem*, ff. de Just. et jure, Parnomit. et aliis canonistis in cap. *Plerique*, de Immunit. Eccles.

5. *An omnis obligatio inducta per jus naturale in conscientia obliget.*—Tertio, circa hanc obligationem, ut magis explicetur, dubitari potest an in universum sit verum obligationem inductam naturali jure esse obligationem in conscientia: ratio dubitandi esse potest, quia omnis obligatio orta ex virtute morali est de jure naturæ, quia, ut supra diximus, hoc jus ad actus omnium virtutum obligat; sed non omnis obligatio ex virtute morali est obligatio in conscientia; ergo. Patet minor, quia obligatio, ex gratitudine, verbi gratia, non obligat in conscientia: item obligatio ex amicitia quadam, etc. Confirmatur, quia obligatio ad pœnam quæ resultat ex culpa de jure naturæ est, et tamen non obligat in conscientia: ergo.

6. *Distinctio aliquorum de jure legali et morali ad dubii solutionem.*—*Obligatio naturalis in rigore semper inducit obligationem in conscientia.*—Circa hoc aliqui distinguunt duplex debitum, utrumque ortum ex jure naturæ, scilicet legale et morale: et primum aiunt non obligare in conscientia, sed tantum secundum. Ita sentit Covar. in cap. *Cum in officiis*, num. 10, et cap. *Cum esse*, num. 9 de Testamentis, et in c. *Quamvis pactum*, part. 2, § 4, num. 5, ubi ponit exemplum de gratitudine, citans D. Thomam, 2. 2, q. 106, art. 4, ad 2, et art. 5. Sed ibi D. Thomas in sensu longe diverso affert distinctionem illam de debito legali, et de debito quod ipse vocat honestatis, a quo sine dubio non excludit obli-

gationem in conscientia : nam ideo *honestatis* appellat, quia ad honestatem morum necessarium est, quamvis non sit tam rigorosum ut ad illud servandum leges humanæ obligent, quod appellat debitum legale. Quocirca, si in rigore loquamur de obligatione naturali, separari certe non potest ab obligatione in conscientia, quia si sit ad aliquid vitandum, nascitur ex intrinseca turpitudine actus, qui propterea in conscientia vitandus est. Si vero sit ad aliquid agendum, nascitur ex intrinseca connexione talis actus cum honestate virtutis, quam in nostris actibus servare etiam in conscientia tenemur : unde tunc omissio actus debiti per se mala est. Et confirmatur, quia repugnat frangere legem naturæ, et non peccare, ut patet ex definitione peccati supra posita : ergo repugnat obligationem esse ex lege naturæ, et non esse in conscientia.

7. *Quo sensu obligatio moralis non inducat obligationem in conscientia.* — Ne autem fortasse sit æquivocatio in verbis, adverto, juxta communem modum loquendi, aliquando vocari obligationem moralem debitum quoddam, non necessitatis simpliciter, sed ad melius esse, quod pertinet veluti ad consilium in latitudine alicujus virtutis : et in hoc sensu verum est, non omnem obligationem moralem esse obligationem in conscientia, seu ad culpam. Tamen illa non est, proprie obligatio legis naturalis : fortasse tamen in hoc sensu locutus est Covar., et ita patet responsio ad rationem dubitandi. Propter confirmationem autem, Bartol. in Extrav. *Ad Reprimendum*, verbo *Denuntiationem*, § *Sed dico*, n. 10, excipit a proposita regula obligationem ad pœnam. Sed non est exceptio necessaria, quia obligatio ad pœnam non est obligatio ad aliquid agendum : sed potius debitum sustinendi pœnam quæ ab alio infligenda est. Eo vel maxime quod intra terminos legis naturalis non incurritur reatus pœnæ, nisi infligendæ a Deo, ad quam non pertinet obligatio propria, de qua agimus.

8. *An omnis obligatio in conscientia sit effectus legis naturalis.* — Ultimo interrogari potest, an e converso omnis obligatio in conscientia sit effectus legis naturalis, et ideo possit omnis illa dici obligatio naturalis : et ratio dubitandi est, quia, ut videbimus, etiam leges humanæ obligant in conscientia : ergo illa obligatio non est effectus legis naturalis, sed positivæ. Item, quia obligatio in conscientia est immediate a lege positiva supernaturali, ut verbi gratia obligatio confitendi, aut servandi

sigillum confessionis : unde talis obligatio dici potest supernaturalis : nullo ergo modo est effectus legis naturalis. Denique alias idem esset adæquatus effectus naturalis legis, et legis in communi, unde superflue essent aliæ leges.

9. In contrarium autem est, quia obligatio in conscientia, quæ nascitur ex lege humana, videtur effectus legis naturalis ; nam si quid obstaret, maxime quia intervenit voluntas principis : at hoc non obstat, quia etiam in obligatione voti intervenit propria voluntas promittentis, et nihilominus obligatio voti effectus est legis naturalis. Sicut autem lex naturæ præcipit reddere quod propria voluntate promissum est, ita etiam facere quod superioris voluntate injunctum est. Item in præscriptione lex humana intervenit, quæ transfert dominium rei ab uno in alium ; et tamen obligatio quæ inde nascitur ad non usurpandam ab alio rem ab ipso præscriptam naturalis est, quam violare furtum esset. Et idem videtur de obligatione quæ oritur, posita lege taxante pretium rei : nam statim oritur obligatio justitiæ, ejus violatio furtum erit, atque adeo contra legem naturæ.

10. Secundo, non solum obligatio humanæ legis, sed etiam divinæ et supernaturalis, videtur effectus legis naturæ : sic enim censent theologo, non assentiri rebus fidei sufficienter propositis, esse contra ipsum lumen naturæ, quod tunc evidenter ostendit, res illas esse credibiles, atque adeo credendas secundum rectam rationem. Ex quo etiam dicunt theologo frequentius neminem averti peccando a fine supernaturali, quin avertatur etiam a naturali. Quod non alia ratione verum esse potest, nisi quia violat semper legem naturalem ; ergo e contrario obligatio servandi supernaturalia præcepta semper est effectus naturalis legis : ratio etiam adjungi potest, quia natura est fundamentum tam gratiæ quam cujuscumque legis humanæ. Principia etiam naturalia per quæ homo in moralibus gubernari debet, tam sunt generalia, ut virtute comprehendant omnem obligationem, ita ut nulla possit homini applicari, nisi mediantibus illis principis ; ergo sicut omnis cognitio humana est effectus primorum principiorum, ita omnis obligatio in conscientia erit effectus legis naturalis, saltem quatenus illa prima principia includit.

11. *Fit satis dubio proposito et asseritur non omnem obligationem in conscientia esse immediatum effectum et per se legis naturalis.* —

Dubitatio hæc breviter expedienda est juxta distinctionem quamdam superius insinuatam ; auctores enim nihil de ea tractant. Possumus ergo loqui de effectu immediato, ac per se, vel de effectu remoto, qui interdum potest esse per se, interdum per accidens. Dico ergo primo non omnem obligationem in conscientia esse immediatum, et per se effectum legis naturalis. Hoc probant rationes priori loco factæ ; nullus enim dicet obligationem jejunandi die ab Ecclesia præcepto esse ex lege naturæ, nec etiam obligationem fidei, proprie loquendo : unde in tertio præcepto Decalogi, prout in lege scripta traditum est, theologo duo distinguunt, scilicet cultum Dei et circumstantiam diei sabbati, et primum dicunt esse effectum legis naturalis ; non vero secundum, quia non caderet sub obligationem, nisi lex positiva Dei interveniret : ratio denique a priori est, quia lex naturalis non est proxima regula omnium humanarum actionum.

12. *In quo sensu dici possit omnem obligationem in conscientia esse effectum legis naturalis.* — Secundo vero dicendum est nullam esse obligationem in conscientia, quæ non sit aliquo modo effectus legis naturalis ; saltem mediate et remote. Hoc probant argumenta posteriori loco facta. Est autem notanda differentia inter obligationem quæ oritur ex lege civili, seu mere humana (quod dico ut excludam canonicam, quam nunc magis sub lege supernaturali comprehendendo), et legem divinam supernaturaliter a Deo positam ; quod respectu legis humanæ et obligationis ab ea provenientis lex naturalis dici potest causa per se, quia re vera omnis illa obligatio per se fundatur in principis legis naturalis, et cognitis per naturale lumen : nam licet lex civilis non inferatur quasi speculative per absolutam illationem ex principis legis naturalis, sed feratur per modum determinationis per voluntatem principis ; nihilominus, supposita hac determinatione, ex principis naturalibus inferatur saltem practice servandam esse talem legem humanam ; atque hoc modo obligatio illius legis civilis dicitur esse effectus legis naturalis tanquam causæ per se, non proximæ, sed quasi universalis et modificatæ per particularem, quæ est lex humana. In quo etiam (propter quædam argumenta facta) considerandum est legem humanam aliquando habere effectum obligandi tantum ad aliquid agendum vel non agendum. Et tunc obligatio illa est proprie et immediate a lege humana : remote vero a naturali. Aliquando vero habet lex humana alios

effectus circa res ipsas, in quibus actus virtutum versantur, et tunc sæpe fieri potest ut licet aliqua mutatio in rebus facta sit per legem humanam, aut per jus gentium, aut etiam per voluntatem privatam, obligatio postea sic, vel aliter operandi immediate nascatur ex lege naturali. Et ita contingit in dictis exemplis de præscriptione, et de rerum divisione, et de voto : ratio autem est, quia tunc mutatio fit in materia : nihil autem refert, quod ab una, vel alia causa fiat : nam facta mutatione, statim eodem modo obligat lex naturæ, ut exemplum adducta declarant, et in sequentibus amplius explicabitur.

13. At vero, respectu obligationis supernaturalis provenientis ex lege divina, distinguendum ulterius est quoad naturalem legem : nam si loquamur de illa lege naturali quæ connaturalis est gratiæ, eodem modo comparabitur ad quæcumque legem positivam ordinis supernaturalis, quo lex mere naturalis ad legem civilem : nam est eadem proportio. Imo idem dicendum est de lege humana canonica : nam quatenus procedit ex potestate supernaturali, per se fundatur in principis supernaturalibus connaturalibus ipsi gratiæ : et ideo mediate quidem, tamen per se, et connaturali modo ex illa oritur, ut ex causa universalis. Loquendo autem de naturali lege magis strictè, ut est a solo lumine naturæ, sic quidem etiam obligatio supernaturalis est aliquo modo effectus illius legis, non tamen per se, sed tantum per accidens. Priorem partem probant superius adducta : ratio autem posterioris partis est, quia naturalis cognitio non potest esse causa per se supernaturalis cognitionis, cum sit inferioris ordinis : potest autem esse conditio necessaria, ut applicetur objectum sufficienter cognitioni supernaturali, ut ex materia de fide constat. Hoc ergo modo potest dictamen naturale supponi, et esse necessarium ut præceptum supernaturale possit obligare.

CAPUT X.

UTRUM LEX NATURALIS OBLIGET NON SOLUM AD ACTUM, SED ETIAM AD MODUM VIRTUTIS, ITA UT NISI PER ACTUM OMNI EX PARTE HONESTUM IMPLERI NON POSSIT.

1. *Differentia inter præcepta affirmativa et negativa.* — Hæc quæstio necessaria est ad perfecte intelligendam vim et efficaciam legis naturalis, ejusque exactam obligationem ;